

**Comentari d'una remarca de Kant
per a formar part
d'una dissertació
sobre Poesia i Veritat**

És un bell jurament aquell pel qual Descartes es compromet a només admetre com a veritat en els seus judicis el que ha decidit que és evident; i és per un miracle del llenguatge que el mot de definició tingui a veure amb les idees, oposant-les així al món indefinit. Cosa que és dir que les idees no són com les coses obertes, dit així vulgarment. Amb tot, les propietats del cercle, com ara la de lloc geomètric dels vèrtexs d'un triangle d'angle al vèrtex i base donats, no hi són gens contingudes, en la definició, car no les hi podem pas veure, encara que les puguem demostrar. Aquesta propietat, per bé que demostrada, se'm presenta com una troballa meravellosa; car no la podia gens preveure, en formar la idea de cercle. Doncs bé, si hem de creure Kant, és en aquestes troballes que rau la bellesa de la geometria, la bellesa essent definida com un miraculós acord de necessitat i finalitat, i certament aquest acord hi és, en aquesta propietat, car resol per mitjà del cercle un problema del triangle. La unitat que cerca la raó es reflecteix en aquestes troballes, a què ens mena una cadena de deduccions que de fi no té, ben gens, satisfer la raó. Per això, les idees matemàtiques són objecte d'una mena de veneració. Car és el meu esperit qui en certa manera ha creat el cercle, quan n'ha format la idea; el cercle no és pas un objecte que, com la lluna o els estels, existeixi sense la participació de l'esperit; i, tanmateix, com els estels, és per a mi, segons l'expressió del poeta, un totpoderós estrany. M'és desconegut; i em serà sempre impenetrable, fins si jo visqués sens fi. Car aquella bella propietat, no la puc pas treure directament de la idea de cercle ni de la de triangle; i, si en puc informar pel parentiu entre la idea de cercle i la idea d'angle, aquest comentari no n'és pas cap demostració. Només la puc trobar, aquella propietat, amb una giragonsa, que no s'assembla gens a les reflexions que pugui fer quan l'he trobada. Així, les propietats del cercle, tot i necessàriament lligades entre elles, no ho són pas directament de manera que el coneixement de l'una contingui el coneixement de les altres; i, en certa manera, és per elles que conec el cercle, així com conec el cub per les seves diferents cares. Així com no puc veure el cub, tampoc puc comprendre el cercle; la unitat de les propietats del cercle no és pas la unitat d'un principi comú; l'esperit només la percep en acostar-se a les seves propietats ja descobertes. Un vessant teològic ens mena tanmateix a creure que, en l'enteniment diví, les propietats del cercle es desprenen directament de la idea de cercle. És sens dubte per això que Spinoza anomenà el coneixement intuïtiu del tercer nivell intuïció intel·lectual de Déu. Un esperit utòpic podria partir d'aquesta idea per així abandonar les nostres miserables deduccions, que només descobreixen les diferents cares de les idees, i cercar una prova verdadera, que informaria d'aquelles per a nosaltres sorprenents troballes; ara, d'aquesta mena de proves no n'hi ha pas. En aquestes idees de semblant tancat, nombre primer, cercle o triangle, hi veig déus, jo, com els herois d'Homer veien déus en els desconeguts que trobaven; però elles no el perden mai, el caràcter diví. Les deduccions no me les fan pas conèixer, només, com l'experiència em fa conèixer un fet; el necessari, em fan conèixer. Si només he seguit la deducció, no ho puc pas pensar, que el cercle no sigui tal o tal altre lloc geomètric; però la deducció n'és ben lluny, d'informar-me de la propietat, que em sorpren d'haver d'afirmar. La deducció no em mena pas, a partir de principis, a cap objectiu; ans va per vies indirectes, demostrant la igualtat de dos angles o de dos segments, per, diguem,

plantificar-me davant la idea en un giravolt del camí. Així, no em diu res ni de la idea ni de quina manera l'inventor ha descobert, en un moment en què ni l'entreveia, la demostració. I tanmateix aquest camí sense direcció és l'únic; car un teorema no demostrat no pot pas fer de fonament a la reflexió. Aquesta obligació conté certament una condició de tot pensament, i podríem, imitant el cèlebre *Chef-d'oeuvre inconnu*¹, pintar la mística de la matemàtica, que consisteix, com tota mística, a voler pensar per intuïció intel·lectual. Les construccions, essencials en les demostracions, i el mateix discurs, són sens dubte, per al geòmetra, com els pinzells per al pintor i la pedra per a l'arquitecte. A l'esperit humà li és natural de veure en aquestes obligacions un signe de la seva feblesa i de creure que en Déu les esglésies són models immaterials de bellesa, així com també les essències dels individus reals, tot i que incomprendibles per a nosaltres. Ara, no n'hi ha pas prou de dir que no podem saber què és el cercle; cal dir que no n'hi ha, d'essència del cercle, ni en Déu ni enlloc; que no n'hi ha, d'essència que contingui o expliqui, directament i independentment de l'ordre del simple al complex, les propietats del cercle i presideixi el desenvolupament dels teoremes regint-los des de dalt per una espècie de finalitat. Altrament dit, cal, també en la geometria, fer-hi la separació cartesiana de subjecte i objecte. Car, d'una banda, tot el que en la geometria té a veure amb l'ordre de les formes i de les proposicions és fill de l'esperit, i admirable justament per això, però pròpiament parlant no és pas bell; pel que fa als teoremes, considerats en la seva matèria, si és que podem parlar de matèria per al que és purament formal, són, diguem-ho així, girats al món i, com el món, cecs, sense raons que puguin informar del que són. És justament per això que de vegades en són, de bells, ja que el que és bell és, segons la visió lluminosa de Kant, el contrari de l'esperit quan es troba que satisfà l'esperit. Satisfacció contingent; car fins en l'estàtua feta de mà d'home hi ha una part de felicitat atzar, sense el qual no en fóra gens, de bella; així, el que imita un model fixat per endavant no n'és mai, de bell. En la geometria, així, hi ha una part de felicitat atzar. Aquesta bellesa ha dut a la il·lusió spinozista que la geometria és regida per una Raó sobrehumana i que l'enteniment és diví; però és justament aquesta bellesa el que prova que la geometria, en la mesura que no és feta per l'esperit, és cega així com ho són les pedres d'una església. És aquí la prova que la geometria té a veure amb el món, i que, tot i construïda per l'esperit, el món d'alguna manera la sosté. Com, però, la sosté, això és el que és molt difícil de mostrar. Podem dir, tot i que sigui gairebé impossible d'explicar, que la creença en essències només concebibles per Déu, que informarien de les proposicions geomètriques, és germana d'aquella altra creença spinozista en un Enteniment infinit, que podria comprendre i preveure l'imprevisible univers. Car el que en la geometria sorprèn l'esperit no és pas fill, gens, d'un pensament diví impenetrable a l'enteniment humà; per a nosaltres, només n'hi ha un, d'objecte impenetrable, i és el món. El que en la matemàtica és com opac a l'esperit és també el món; i és per això que Descartes pogué suposar que les idees matemàtiques ens vénen d'un geni trapella; no ho suposà pas per al "Penso", idea en què el món no hi té gens de part, i que per això podem dir sublim però no pas pròpiament bella.

Així, fins la geometria pot ser teològica, i diguem que poètica, com l'entusiasme pitagòric mostrà fa temps. Tota cosa bella és mare de teologia, pel fet que, com Kant digué obscurament, l'existència no hi interessa. Sens dubte volia dir que el que hi interessa no és pas que l'església sigui com una ona de l'oceà universal, nascuda d'accions mecàniques, gastada per les pluges i els vents i infinitament divisible en parts; i tanmateix és per això mateix que és bella. Igualment, en la geometria, no són pas les demostracions, el que hi interessa. El misticisme, que és com una religió sense el contrapès de la idea

---assaig corregit per Alain, amb l' anotació "Assaig excel·lent. Ben escrit".
---escrit el gener del 1928

De dins el text:

1.- *Le Chef-d'oeuvre inconnu*, de Balzac.